

Sanat Bağlamında Berlin Duvarı'nın İzleri

Zeynep TONYALI

Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Resim Bölümü/ Yüksek Lisans

zeyneptonyali79@gmail.com, ORCID ID: 0009-0009-1580-4849.

Özet

Dünya üzerinde ideolojik bir hakimiyet kurmayı planlayan, Amerika Birleşik Devletleri ve Sovyetler Birliği arasındaki soğuk savaşın yaşandığı yer Almanya olmuştur. İkinci Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından Berlin şehri, Doğu Almanya sınırları içerisinde kalmasına rağmen Sovyetler ve Batı bloğu ülkeleri arasında yapılan bir anlaşma gereği ikiye bölündü. Doğu ve Batı Almanya'ya kaçışlarını önlemek amacıyla, Alman yönetimi, vatandaşlarına daha özgür ve refah bir yaşamın olduğunu söyleyerek, 13 Ağustos 1961'de Doğu Berlin'in etrafına batı kısmına tüm geçişleri kapatan bir duvar örmeye başladı. 9 Kasım 1989'da yıkılana kadar, Berlin Duvarını aşarak Batı Berlin'e kaçmaya çalışan yüzlerce insan yaşamını yitirmiştir. Kamusal alanın duvarları, politik bir dil yaratma ve sisteme karşı kullanılan bir mekân oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, toplumsal ve politik bir düzlemde, Berlin Duvarı'nın enkazının, temsil etmiş olduğu Almanya'nın bölünmüşlüğü, kapsamında araştırılmıştır. Graffiti'nin kamusal alanlarda direniş ve politik söylem işlevi Berlin Duvarı örneği üzerinden incelenmiştir. Protesto yönü ağır basan sanatsal izler, literatür taraması ve görsel kavramlar üzerinden araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kamusal sanat, Berlin duvarı, Savaş, Graffiti, Politika, Street Art

Traces of The Berlin Wall in The Context of Art

Abstract

Germany was the place where the cold war between the United States and the Soviet Union took place, planning to establish an ideological domination over the world. After the end of the Second World War, although the city of Berlin remained within the borders of East Germany, as per an agreement between the Soviets and the Western bloc countries. divided. In order to prevent their escape to East and West Germany, the German administration began to build a wall around East Berlin on August 13, 1961, closing all passages to the western part, telling its citizens that they had a freer and more prosperous life. Hundreds of people lost their lives trying to escape to West Berlin by crossing the Berlin

Wall until it collapsed on November 9, 1989. The walls of the public space create a political language and a space used against the system.

The aim of this study was investigated in the context of the division of Germany, represented by the wreckage of the Berlin Wall, on a social and political plane. The resistance and political discourse function of graffiti in public spaces is examined through the example of the Berlin Wall. Artistic traces with a predominant protest aspect were investigated through literature review and visual concepts.

Keywords: Public art, Berlin Wall, War, Graffiti, Politics, Street Art

GİRİŞ

Sanat olgusunu ifade etmenin en belirleyici unsuru; toplumsal, tarihsel, sosyal ve kültürel bağlamda, tüm değerleri içinde barındırmasıdır. Sanatçı aracılığıyla, sanatçının içinde bulunduğu dönem ve mekânı yansıtan bir tavırla duygularını inşa etme süreci ile açıklamak mümkündür. Bu çalışmalar kamusal alanlarda farklı algılar inşa etmekte ve dolayısıyla duygusal ve politik bir mesajla, görsel temsiliyet önemli bir iskelet oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın ana argümanı, sanatın görsel ve politik bir dile dönüşmesidir. Çalışmanın ilk bölümünde, Berlin'deki arkaplan ve sanatın sosyal, politik ifadeleri üzerinde durulacak. İkinci bölümde Berlin Duvarı'nın analizi ele alınırken, sanatsal bağlamda nasıl bir tavırla ortaya konulduğu açıklanacaktır. Üçüncü bölümde ise kamusal bağlamda Berlin Duvarı'nın yansımaları, sanatın iç siyaseti, toplumsal süreç ve etkileri üzerinde durulacaktır. Çalışmanın en temel ve merkezi unsuru, Berlin Duvarı'nın sanat, toplum, politika ve kamusal alan çerçevesinde irdelenmesidir. Literatür taraması, fotoğraflar, alan analizi, tezler ve kitaplar üzerinden elde edilen bilgiler doğrultusunda araştırma yapılmıştır ve bilimsel açıdan doğruluğu kabul edilmektedir. Sonuç kısmında, Berlin Duvarı'nın sanatın işlevselliğiyle, kamusal alandaki sosyal ve politik olguları açıklanmaktadır.

Tarih boyunca, sanatının yaratıcılığı ve üzerinde taşıdığı anlamlandırma olgusu, protestonun aracı olmuştur ve dünya üzerinde, insanlık tarihi kadar eskiye dayanan duvar örneği ve sınırlar bulunmaktadır. Türkiye-Suriye, Filistin-İsrail, Doğu Almanya- Batı Almanya bunlardan sadece bazılarıdır. Devlet politikası işleyişiyle bir ülke kendi sınırları ile var olsa da ötekileştirdiklerini ve özgürlüklerinin kısıtlandığını düşünen toplumlar, kendi iç isyanlarını ve toplumun tarihi belleğini,

duvar üzerinde belgelendirmişlerdir. Soğuk ve enkazının büyük olduğu, II. Dünya Savaşı'nın mağlubiyetinden sonra, Almanya'nın İngiltere, ABD, Fransa ve Sovyetler Birliği tarafından paylaşılmasının ardından, kendi aralarındaki anlaşmazlıkla Almanya, Doğu ve Batı Almanya olarak ikiye bölünmüştür. SSCB yönetimdeki Doğu Almanya'nın ekonomisini elde tutmak ve toplumun nitelikli kesiminin ülkeyi terk etmemesi için, strateji geliştirerek 1961 yılında 155 km'lik Berlin Duvarı örülür. Kaçışları engellemek için örülen duvardan kaçmayı başaranlar dışında, çok fazla kişi de hayatını kaybetmiştir. Doğu Almanya'nın geçişlere 28 yıl sonra izin vermesi, doğu-batı bloğundaki insanların bir araya gelmesi ile duvarın 1989'da yıkılması ve duvarın bir kısmının, yaşanan bu soğuk savaşın unutulmaması için, müzelerde sergilenmiş ve bir kısmı da farklı ülkelere satılmıştır (Tamer, 2022). İktidar merkezli araçsallık oluşturan duvarlar, devletlerin güvenlik engelleme gibi nedenlerle inşa ettikleri, ayrıca Foucault'ya göre, kısıtlayıcı, karar verici, öldürme ve hayatta bırakma haklarını yöneten biyoiktidardır. Foucault'ya göre, biyoiktidar teknik ve teknolojileri yapılandırır ve düzenleyen bir olgudur (Ünay, 2021, s. 22). Duvarlar gibi fiziksel engeller, iktidarın bireylerin hareketlerini ve davranışlarını sınırlamak için kullandığı araçlardan biridir. Öyleyse diyebiliriz ki, bu duvarlar devletlerin güvenlik veya sınırlarını koruma gibi nedenlerle inşa edilir ve fiziksel olarak insanların geçişini kontrol etmektedir. Ancak Foucault'ya göre, iktidar sadece fiziksel baskı ve sınırlama ile sınırlı değildir.

Konu bağlamında Graffiti, etimolojik kavramda 1851'de Antik Pompei kentinde duvar yazılarına verilen, çizmek, karalamak anlamına gelen "Graffito" kelimesinin çoğul anlamda kullanıldığı "Graffiti" kelimesinden gelmektedir. Devlet otoriteleri tarafından "Vandalizm" olarak algılanmıştır ve dolayısıyla da muhalif bir duruş, devrimci bir tutum ile topluma mesaj vermek için kullanılmıştır. Berlin Duvarı üzerinde, sembolize edilmiş çalışmaların, insanlar için ne tür bir ifadeyle yansıtıldığı bazı örnekler üzerinden ifade edilmiştir (Şişman, 2019, s. 310). Dolayısıyla Berlin Duvarı üzerindeki grafitiler, özellikle Doğu ve Batı Berlin arasındaki ideolojik ayrılığı ve duvarın sembolik önemini yansıtmak için kullanıldığını söyleyebiliriz. Bu örnekler, grafitinin toplumsal ve politik bir ifade aracı olarak nasıl kullanılabileceğini ve duvarın sembolizmini nasıl sorgulayabileceğini göstermektedir. Graffiti, genellikle sokak sanatının bir formu, ifadesi olarak kabul edildiği gibi, toplumun farklı kesimlerinden gelen insanların düşüncelerini ve duygularını ifade etmek için vurgulayıcı bir platform sağlar.

Graffiti üretiminin, insan varlığını ve tutumunu ifade edebilen, aynı zamanda bir şehri, bir fikri veya önemli tarihi olayları temsil edebilen bir imge türü olarak meşrulaştırılması için beklenmedik olasılıklar açan, önemli bir emsal olduğu ifade edilmektedir (Ivanova, 2013, s. 145).

Kamusal Sanat, toplumları sosyal ve kültürel yönlerden besleyen ve eserlerin özgürce sergilenebildiği alanlardır. Tarih boyunca sanatçı için mekân ve boşluğun önem arz ettiğini görmekteyiz. Kamusal alandaki sanat çalışmaları ile sanatçı (üretici) ve toplum (tüketici) arasında etkileşim söz konusudur. Kamusal sanat, galerilerde sergilenen sanattan farklı olarak yapıldığı alana özgüdür ve izleyicisi ile etkileşim içinde bir anlam oluşturur. “Kamusal sanat, toplumun her kesiminden insana hitap eden, kitleleri sanat eserlerini anlamaya teşvik ederek, etkileşim kurmayı hedefleyen eserler yansıtmaktır” (Altıntaş, 2012, s. 67). Sanatçı, kamusal alanı, sokağı, protest sanat yoluyla eleştirilerini görünür kılmak için bir özgürleşme alanı olarak kullanır ve siyasi alanlar olan kamusal alanlar da sanatı görünür ve etkileyici kılmaya önemini arz eder. Sanat, Arendt'in de söylediği gibi insanın kendisini gerçekleştirdiği, gizliliği olmayan, siyasi etkinliklerin görünür olduğu bir yerdir. Dolayısıyla sanatın kamusal alanda görünürlüğü, siyasi etkinliklerin ve toplumsal konuların tartışılmasında önemli bir rol üstlenmektedir.

Egemen iktidar ilişkileri, tarihsel konjonktür ve coğrafi kapsamda kendi direniş işlevlerini üretirler ve siyasal mekanizmanın tanımına eş değer olarak, hukukun sınırlarını belirleyen kurumsal mekanizmalarla örgütlenerek şekillenirler. Dolayısıyla toplumun iktidara karşı sessizce, sahnenin arka planında direniş ve kimi edimleri, iktidarın tesis ettiği bu düzeni yıpratmaya, yıkmaya adaydır (Çoban, 2013, s. 76). Bu bağlamda, politik arenayı bir savaş alanına dönüştüren, tahakküme karşı direnişin kendisidir ve diyebiliriz ki, graffiti bu durumu ifade eden güçlü bir araçtır. Graffiti, genellikle hızlı ve izinsiz bir şekilde uygulandığı için, mevcut iktidar yapılarına meydan okuyan bir direniş biçimi olarak kabul edilir. Sanatçılar, sosyal adaletsizlikler, insan hakları ihlalleri, ekonomik eşitsizlikler ve politik baskılar gibi çeşitli konulara dikkat çekmek için graffitiyi kullanırlar. Özellikle kentsel alanlarda, graffiti, toplumun farklı kesimlerinden gelen insanların etkileşimde bulunabileceği, düşüncelerini paylaşabileceği ve dayanışma gösterebileceği bir platform oluşturur. Bu nedenle, graffiti sadece estetik bir ifade değil, aynı zamanda güçlü bir politik eylem biçimidir.

Berlin'deki Arkaplan

Berlin, graffiti bağlamında 30 yıllık bir geçmişi olan ve tarihsel arka plana sahip bir kenttir. Genellikle her sokakta amatör ya da profesyonel olarak yapılmış duvar resimlerinin ve yazıların bulunması önemlidir. Şehirdeki yazılar ve resimler, 1983/84 yıllarına aittir. İki kutuplu dönemin bölünmüş ABD'den ihraç edilen duvar yazısı stilini önce taklit eden sonra da kendi stilini oluşturan bir kuşağın graffitilerine beyaz bir alan olmuştur (Çoban, 2013, s. 77). Berlin'in bölünmüş olduğu dönemde, Doğu Almanya'dan Batı Berlin'e kaçanlar veya kaçmaya çalışanlar duvarın üzerine mesajlar ve semboller bırakmışlardır. Bu duvar yazılarının tarzı, zamanla şehirdeki grafik sanatçıları tarafından taklit edilmiş, ancak kendi benzersiz tarzlarıyla yeniden şekillendirilmiştir. Bu süreçte, grafik sanatçıları kendi ifadelerini, duygularını ve politik görüşlerini bu grafikler aracılığıyla ifade etmişlerdir. Böylece, Berlin'deki graffiti sahnesi, tarihsel bir mirasa dayanarak gelişmiş ve şehrin duvarlarında önemli bir yer edinmiştir. Bu grafikler, sadece görsel olarak değil, aynı zamanda şehrin sosyal ve politik atmosferini de yansıtarak, Berlin'in kültürel dokusuna katkıda bulunmuştur.

Görsel 1 Graffiti: Kani Alavi,1990 – Fotoğraf: Zeynep Tonyalı- 2015

Umut ve hüznün iç içe geçmiş olduğu bu çalışmalar, göçlerin tanıklığı ve geçmişte yaşanılanların izlerini barındıran belge niteliğindedir. Toplumsal olaylara, savaşlara, göçlere kayıtsız kalmayan sanatçıların geçmiş tarihin izlerini yansıtmaları geniş bir tema olarak, Berlin duvarında yer almıştır. 1980'lerden sonra, tüm dünyada sadece herhangi bir politik görüşü ya da sanatçının kendini tatmin etmesinden ziyade, artistik izler ve kaygılar taşıdığı da gözlenmektedir. Daha dikkat

Sanat Bağlamında Berlin Duvarı'nın İzleri

çekici renklerin vurgulandığı, dolayısıyla yaratıcılık ortamının da başlamasında sınır tanımayan bir yol oluşturmuştur (Bülbül, 2017, s. 336).

Bu dönemde, sanatçılar daha dikkat çekici renkler kullanarak ve yaratıcılık alanı keşfederek sanatlarını ifade etmişlerdir. Bu, sanatın sınırlarını geniş bir alana bırakan ve farklı düşünceleri, duyguları ifade etmek için bir platform sağlayan bir dönüşümü vurguladığını söyleyebiliriz. Berlin Duvarı'nın sanat eserlerinin, tarih ve toplum hakkında derinlemesine düşünmeye teşvik ettiği gibi, sanatın gücünü toplumsal değişim ve farkındalık oluşturmak için kullandığı dolayısıyla. bu eserlerin, geçmişin izlerini taşıyan belgeler olarak görülürken, aynı zamanda sanatın evrensel dilini kullanarak insanların duygularını ve deneyimlerini paylaşmalarını sağlayan bir araç olarak da işlev gördüğünü söylemek mümkündür.

Görsel 2 Doğu Berlin / Fotoğraf – Zeynep Tonyalı- 2015

Berlin Duvarı'nın olduğu dönemde, yapının Doğu Almanya tarafında ait herhangi bir sanat, yazı ve resim yoktu. Komünist toplumda vatandaşlara ne izleyip dinleyecekleri ve ne düşünecekleri söylendi. Herhangi bir şekilde hükümete karşı gelen veya fazla devrimci ya da alternatif görünen fikirlere düşüncelere yer yoktu. 9 Kasım 1989'daki Duvarın Yıkılışından sonra, bariyerden geriye kalanlar kısmen anıta, kısmen de dünyanın dört bir yanından sanatçıların özgürlükten bahseden 101 renkli duvar resmiyle, açık hava Doğu Yakası Galerisine dönüştürüldü. Komünist rejim, propaganda ve kontrol araçlarını kullanarak halkın düşünce ve davranışlarını sıkı bir şekilde denetliyordu. Bu nedenle, duvarda alternatif veya devrimci fikirlerin ifade edildiği sanat eserlerine izin verilmiyordu. Toplumda tek tip bir düşünce ve ideoloji propagandası yapılıyordu. Ancak, Berlin Duvarı'nın yıkılmasının ardından, duvarın Doğu Almanya tarafında kalan kısımları bir açık hava galerisine dönüştürüldü. Dolayısıyla bu alan, özgürlük, birlik ve barış gibi kavramları

kutlayan ve farklı sanatçıların özgürce ifade ettiği çeşitli duvar resimleriyle süslendi. Bu duvar resimleri, Berlin Duvarı'nın geçmişini ve duvarın yıkılmasının sembolizmini kutlarken, aynı zamanda insan hakları, demokrasi ve özgürlük gibi evrensel değerlere de vurgu yaptığını söyleyebiliriz.

Doğu Yakası Galerisi olarak bilinen bu alan hem tarihi bir anıt olarak hem de sanatsal bir açık hava sergisi durumundadır. Duvar resimleri, insanların özgürlük arayışını ve duvarın yıkılmasının getirdiği umudu simgelerken, aynı zamanda Berlin'in birleşmesinin sembolü haline gelmiştir.

Görsel 3 Graffiti- Doğu Berlin – Fotoğraf: Zeynep Tonyalı -2015

Doğu Berlin'de Duvar, temel insan özgürlüğünün bariz bir engelini temsil ediyordu, ancak Batı'ya bakan yüzü, 1970'lerde Duvar'ın yıkılışına kadar duvar yazıları biçiminde geniş çapta tanınan bir siyasi aktivizm aracı haline geldi. Duvarın inşasının son aşaması, duvarın sanatsal çoğalmayı ve politik ifadeyi teşvik eden "beyaz bir tuval" olarak görülmesine yol açtı. Ayrıca bir sanat ve aktivizm biçimi olarak graffiti'nin en kritik unsurlarından biri de bir kitle iletişim biçimi olarak kullanılmasıdır. Tüm topluluğa açık bir kamusal alan kullanılarak, sanat çok geniş ve hatta küresel bir izleyici kitlesine ulaşmak için kullanılabilir. Belirli graffiti parçalarına bakıldığında, sanatın politik yönü genellikle açıkça görülür. Bununla birlikte, duvarın batı tarafının tamamındaki graffitilerin genel varlığı ve başka bir siyasi bileşene hizmet etmiştir. Batı Berlin vatandaşları duvarı ortadan kaldıramamış olabilir, ancak yüzeyini kapatarak hükümete duvarın nasıl bir anlam ifade ettiğini göstermişlerdir. Duvardaki sanat ve graffitiler, duvarın varlığının anlamsızlığına dikkat çekmekte ve bunu vurgulamaktadır. Duvar, fiziksel ve politik bir engel olarak varlığının rahatsız edici gerçekliğini görmezden gelmeyi bırakmaya teşvik eder niteliktedir. Genellikle

Sanat Bağlamında Berlin Duvarı'nın İzleri

protesto sanatı olarak adlandırılan, sanatı bir siyasi fikri, politikayı, kişiyi veya varlığı reddetmek veya bunlara meydan okumak için kullanma teorisi, şiddetli protestoyu aktivist sanatla değiştirme yeteneğini önerir. Berlin duvarı gibi sanatlar, çoğu insanın başka türlü görmezden gelmeye çalışacağı, korkunç bir gerçekliğe dikkat çekme, izleyiciye ulaşma ve bu konuda onları eğitime gücüne sahiptir. “Duvar, soğuk savaşın yönlerini ve gerilimlerini tanımlıyor gibi görünen bir pusula sağladı, ancak duvar yazıları yoluyla siyasi ifade, dünya çapındaki baskıcı rejimlerin reddedilmesinde ve onaylanmamasında bir ifadeyi temsil ediyordu” (Rothstein, 2009). Protesto sanatı, sanatın politik mesajlar iletmek, toplumsal meselelere dikkat çekmek veya mevcut durumları sorgulamak için kullanılmasını ifade ettiği gibi dolayısıyla Berlin Duvarı gibi yapılar üzerindeki sanat eserlerinin de özellikle insanların göz ardı etmeye çalıştığı veya görmezden gelmeye çalıştığı korkunç gerçekliklere dikkat çekme gücü ile önem arz ettiğini söyleyebiliriz.

Görsel 4 Doğu Berlin – Fotoğraf: Zeynep Tonyalı, 2015

Görsel 5 Doğu Berlin – Fotoğraf: Zeynep Tonyalı, 2015

Sokak yaşamının yüzeysel boyutu ve kamusal kavramı, görünürlük ve sosyallik olarak ortaya çıkar. Toplumsal yaşantımızın içinde oluştuğu ve hayatımızı ifade etme zeminimiz olan kentler ve alanları gerek sembolik gerek estetik açıdan ifade eden graffitiler, politik bir anlamı yansıtmaya, ifade etme açısından, kamusal alanlarda önem arz ederler. Kamuoyu ile paylaşmada medyaya karşı güçlü bir silah olma olasılığı söz konusudur ve iletişim için önemli bir yüzey olma işlevi görür. Gerek estetik ve sanatsal gerekse marjinalite olarak ifade edilse de graffiti'nin bir direniş ve söylem aracı olduğu iddia edilebilir. Ortaya çıkışından beri graffiti hem kapitalist küresel sistemi reddeden hem de içine dahil olan bir durum kazanmıştır (Meriç, 2017, s. 153).

Berlin Duvarı'nın kamusal bir sanat eseri olarak rolü, sokak sanatı ve graffiti bağlamında, 1970'lerin ortalarında başladı. 1980'lerin ortasından sonuna kadar, Berlin'in nüfusu boyunca yeraltı kentsel sokak sanatı sahnesi büyümeye başladıkça, sanatçılar duvarı siyasi sloganlar, şakalar ve sanat eserleriyle betimlemişlerdir. Bir zamanlar Batı Berlinliler tarafından "utanç duvarı" olarak kabul edilen bu duvar, giderek şehir halkının duygu ve düşüncelerinin sanatsal bir kamusal sergisi haline geldiğini söyleyebiliriz. Kente gelen birçok ziyaretçinin duvarda kendi izlerini bırakması, Berlin Duvarı sanatını dünyanın dört bir yanından farklı dillerin ve kültürel fikirlerin çeşitli bir sergisi haline getirmesine de öncülük etmiştir. Berlin duvarındaki sanatın oluşumu, sanatçılar genellikle eserlerini, resim yaptıkları duvarı sembolize etmeleriyle başlamıştır. Duvardaki sanat, Berlinliler'in günlük yaşamlarına getirdiği baskı ve bölünmeye karşı bir isyan biçimiydi. Bu, sanatçıların duvara ve onun anlamına yönelik küçümsemelerini, kasvetli taş duvarı sanatsal bir ifade ve isyan gösterisine dönüştürerek ifade etmelerinin bir yoluydu. Bu, şehrin sanatçılarına, görünüşte hiçbir kontrollerinin olmadığı bir durumda, bir nevi kontrol sahibi olma yeteneği kazandırdı. 1980'lerin sonlarına gelindiğinde, iki duvar Batı ve Doğu Almanya'daki yaşam arasındaki muazzam zıtlığı temsil ediyordu. Doğu duvarı tüm süresi boyunca gri ve boş kalırken, Batı duvarı yavaş yavaş Batı Berlinliler'in günlük yaşamlarında sahip oldukları ifade özgürlüğünü yakalayan kilometrelerce uzunlukta bir tuvale dönüştü. 1989'a gelindiğinde duvarlar sadece bariyer olmaktan çok daha fazlası haline geldi. (Görsel 6) İki karşıt yönetim, kültür ve sanatsal ifade sisteminin zıt ürünleri haline geldiler. (Elektronik 1)

Görsel 6 “Berlinsiz Avrupa Olmaz” 1988, The Local aracılığıyla.

Erişim Tarihi: 1.6.2024

2. Berlin Duvarı'nın Analizi

Berlin duvarındaki yazı ve resim türleri kapsamında iki türde sanat eseri ortaya çıkmaktadır. Bunlar graffiti ve duvar resimleridir. Graffiti, çatışmalı anlamlarla yüklü ve graffiti sanatını uygulayan kişinin önyargılarına dayanan tanımlama eğilimi göstermektedir. Duvar yazılarının sosyolojik analizi uzun bir geçmişe sahiptir ve genellikle Roma, Yunanistan, Pompeii ve hatta Orta Çağ Avrupası gibi antik kültürlerle geri dönüp, özel kişilerin kamusal alanda anonim olarak yazmaya değer gördükleri unsurlar aracılığıyla, hayatın ve toplumun durumunu keşfetmek için kullanmışlardır. Graffiti kelimesinin bu kullanımı da özellikle bu anonim ve kamusal metinlere atıfta bulunmak için kullanılmıştır (Brooke, 2007). Ancak şöyle belirtmek gerekir ki, Berlin Duvarına yazan anonim kişiler, grafiti sanatçıları olarak adlandırılmaz. Yazılar, gelenekleri ve toplumsal yapısı olan, iyi organize edilmiş kentsel sanat hareketleridir (Riviere, 2007). Dolayısıyla Berlin Duvarı'nın sanatçıları, mekân ve duvarın üzerindeki kavramın fonksiyonuna yön veren kişilerdir.

Graffiti'nin yasaya muhalefetiyle yakından ilişkili olan bir diğer önemli unsuru da protesto sanatı statüsüdür; ancak bu, sanatın kendisinin niyetiyle daha çok ilgilidir. Görüldüğü alandan ziyade, Miller graffiti'nin dört ana temasından ikisini devlete ve tüketici kültürüne karşı bir kimlik oluşturma fikri ve kültürel üretim yoluyla direncin güçlendirilmesi fikri olarak sıralar (Miller, 2002). Bir graffiti yazarının, alfabenin sınırlarını ve toplumun ve hükümetin otoritesini zorlayacak

şekilde dili ve imgeyi manipüle ettiğini ifade etmektedir. Berlin Duvarı'nın üzerinde çalışan sanatçılar estetik olan ancak yoldan geçenleri duvarın varlığını kabul etmeye zorlayan bir protesto biçimi yaratıyorlardı, ki birçoğu bunu görmezden gelmeye çalışıyordu. Duvardaki ifadelerin çoğu, “Berlin Wird Mauer-frei!” gibi ifadelerdir. (Berlin Duvarsız olacak), “Getto, Getto, Getto” ve “Birini Seviyorsan Onu Özgür Bırak” ifadeleriyle, sanatçıların şehrin bölünmesine karşı, ahlaki öfkesini vurgulamaktadır (Gray, 1985, s. 39-41). Diyebiliriz ki, Berlin Duvarı'ndaki sanatın her toplumsal analizi, yazılan ve çizilen şeylerin çoğunun olan bitene karşı bir protesto olarak yapıldığı, alenen açık bir şekilde görünmektedir Graffiti sanatının ve Berlin Duvarı'ndaki izleri barındırması, izleyicileriyle etkileşim halinde olması, dolayısıyla paylaşılan kentsel deneyimleri ifade etme ihtiyacıyla da ilişkilidir.

Graffiti için önemi olan son iki özellik, sanat eserinin graffiti olarak kategorilendirilmesi ve özellikle eserin niteliğidir. Birincisi graffiti'nin geçiciliğidir. Ley ve Cybriwsky'nin yazdığı gibi, “Graffiti kralı bir yeri anlık olarak fetheder; bakımı imkansızdır” (David Ley, 1974, s. 491). Dolayısıyla bu aynı zamanda mekânın niteliğiyle örtüşmektedir. Kamusal alanda olan her şey yeniden işlenmeye, inşa edilmeye ve yok edilmeye açıktır. Ancak duvardaki boya, 80'lerde çoğu insanın tahmin edebileceğinden daha az kalıcı çıktığını söylemek mümkündür. Duvar yıkıldığında, sanat eserinin de yıkıldığı, bazen büyük parçalar halinde, bazen de küçük parçalar halinde satıldığını söyleyebiliriz. Dolayısıyla şu an Berlin Duvarı, ölümsüzlüğünü hala ayaktayken çekilmiş fotoğraflarıyla sağlamaktadır.

Graffiti, Berlin Duvarı'ndaki sanat eseri ve yazıların tanımlamalarında başvurulabilecek tek sanat türü olmadığından, tanımlanan sanat eseri türü için uygun olduğu yönüyle, duvar resmi terimi olarak da kullanılmaktadır. Graffiti, Alan Barnett'in “Topluluk Duvar Resimleri: Halkın Sanatı” adlı kitabında olduğu gibi, çok özel bir duvar resmi türü olarak tanımlanabilir. Topluluk duvar resimleri 1967'de bir hareket olarak ortaya çıktı. Graffiti gibi, dönemin politik durumuna bir aktivizm biçimi olarak, bir cevap olarak başladılar. Barnett duvar resimlerini “herhangi bir büyük ölçekli eklemli duvar resmi biçimi, kamusal alanlarda, iç veya dış mekanlarda, aynı anda çok sayıda kişi tarafından izlenebilmek için” olarak tanımlar. Topluluk duvar resimleri özellikle böyle adlandırılır çünkü bunlar belirli bir toplulukta hem eğitilmiş hem de eğitimsiz kişiler tarafından yaratılır (Barnett, 1984, s. 42-131). Yüzeysel olarak bu durum, dünyanın dört bir yanından insanlar tarafından yaratılan ve şehirdeki belirli bir mahalle veya topluluğun fiziksel bir parçası olmayan

Berlin Duvarı'ndaki sanattan çok farklı görünebilir. Ancak, eğitilmiş ve eğitimsiz insanlar tarafından ortak, kamusal bir gösteri oluşturmak için kullanılan demokratik bir alan olması ve bir şekilde sanatçıların, Komünizm veya siyasi bir anlaşmazlık nedeniyle bir şehri fiziksel olarak bölme eylemi konusunda endişe duyan uluslararası bir topluluktan gelmeleri, önemli bir unsurdur.

Barnett, topluluk duvar resmi hakkında “Duvar resmi, demokratik bir kültür ve teknoloji inşa etmede önemli bir başarıyı temsil ediyor” şeklinde ifade etmektedir (Barnett, 1984, s. 20).

Ayrıca, Berlin Duvarı'ndaki grafitinin birçok yönü aynı zamanda toplumsal duvar resminin nitelikleridir. Örneğin, Barnett duvar resimlerini işlevsel sanat, yaratıldığı mahallelere politik bir hizmet sağlayan gerçek yaşam sanatı olarak tanımlar. Kalitesi, iletilen mesaj açısından ölçülür. Bu duvar resimleri genellikle belirli bir sendika tarafından kazanılan bir mücadeleyi anar veya mahalle içinde ırksal anlayışı teşvik etmeyi amaçlar (Barnett, 1984, s. 17). Dolayısıyla diyebiliriz ki bu tür duvar resimleri aynı zamanda grafiti gibi protesto ve politik bilinç içeren resimleri de içermektedir.

3. Kamusal Alan Bağlamında, Berlin Duvarı

“Sanat eseri, meşruiyetini inşa edilmiş işlevsel çevrelerinden alır. Kendi başına bir duvarda görünen sanat eserini işlevsel terimlerle kendini tanımlar. Gerçek yüzeyin işlevine ek olarak, bir duvardaki sanat eserlerini çevreleyen alanlar bir işleve sahiptir ve günlük dünyayla bağlantılarını korurlar. Bu şekilde, Berlin Duvarı, çoğu duvar gibi, çoğumuzun sanat eserini gözlemleme eğiliminde olduğu modernist galeriden çok farklı bir sergi alanıdır” (O'doherty, 1976, s. 13). Duvarın kendisi, çevreleyen alana ek olarak, yüzeyinde görünen sanat eseriyle etkileşime girer. Duvar resimleri, üzerine boyandıkları duvarın bağlamından ayrılamazlar. Genellikle kalıcıdır ve yalnızca fotoğrafik dokümantasyonla duvardan kaldırılabilirler. Berlin Duvarı gibi, yüzeyin kendisine bir şey olursa sanat eserinden geriye sadece fotoğraflar kalır. Bu fotoğraflar daha sonra sanat eserini çok önemli olan bağlamından çıkarır. Berlin Duvarı örneğinde, duvar resimleri ve grafiti, bağlamlarıyla ilişkili olarak tek tek tartışılmaz çünkü fotoğraflar nadiren sınırlı bir çalışma bölümünden fazlasını gösterir. Bunun yerine, duvarın kendilerine verdiği politik bağlam

açısından tartışılmaları gerekir. Bu şekilde yapının doğası sanat eserine anlam kazandırır, görsel sınırlar koyar ve duvarın kendi başına bir anlamı varsa, esere sembolik anlam katabilir. (Görsel 7)

Görsel 7 Berlin Duvarı, graffiti. Fotoğraf, Heinz Kuzdas

https://www.culturaldiplomacy.org/berlinwall30/index.php?en_exhibition

Erişim Tarihi 15.6.2024

Bu tür kamusal ve görsel beyanlar aracılığıyla, Batı Berlin'in kamusal imajların kontrolünü otorite kontrolünden uzaklaştırarak, şehri mekânsal ve aynı zamanda sembolik olarak yeniden yapılandırdılar (Pugh, 2015, s. 7). Tüm graffitiyi tekil bir bütün olarak görmek, bireysel çalışmaları eleştirel doğalarından boşaltır; görsel geçiciliği yüzey dekorasyonuna dönüştürerek muhalefeti önemsizleştirir. Ayrıca grafitinin belirli kentsel manzaraların fiziksel, ekonomik ve sosyal olarak yeniden yapılandırılmasında, yeniden anlamlandırılmasında oynadığı rolün gerçek bir değerlendirmesini engeller. Berlin Duvarı'ndaki veya herhangi bir duvardaki graffitiyi bir arka plan ya da sadece bir görüntü olarak görmek yerine, bir uygulama olarak ve en azından, kısmen belirli kentsel alanları, belirli zamanlarda tamamlayan, şekillendiren, toplumsal ve politik süreçlerin bir tezahürü olarak anlamalıyız (Pugh, 2015, s. 12). Ancak Alman siyasetçi Wolfgang Zeitelmann'a göre, karalamaların kutsalımsı gibi saklanması çağımızın bir hastalığı gibi gördüğü, Alman Parlamentosu'nun karalamalarla örtülmesinin gerekçesini anlamadığı ifadeleri ile açıklanmaktadır. Ayrıca Berlin Duvarı graffitileri'nin her zaman farklı bir şekilde değerlendirildiği vurgulanmaktadır. İhlal edici semboller olarak etkili olmaları nedeniyle, muazzam bir popülerlik kazandığını da söylemek mümkündür (Ivanova, 2013, s. 146).

Egemen iktidar ilişkilerinin ürettiği tahakküm biçimlerinin aksine direniş biçimleri, hem klasik kamusal alan içinde tanımlanan, işlevselleşen, organize edilen kurumsal mekanizmalar hem de bu alanın işleyiş mantığının çerçevesi dışında kalarak gündelik yaşam pratikleri içinde örgütlenen karşıt-kamusal araçları dolayısıyla inşa edilirler (Çoban, 2013, s. 176). Bu karşıt-kamusal alanlarından birini teşkil eden graffiti dünyası da kendine özgü olguları, ilkeleri ve içinde yer alan çeşitli iktidar betimlemeleriyle siyasal mücadelenin işleyişiyle bir alan çatışması haline dönüşmesini vurgulayan pratikler bütününden ibaret olduğunu söyleyebiliriz. Bu nedenle Berlin Duvarı üzerindeki sanatı, insanların içlerinde barındırdığı politikaları, fikirleri, ortaya çıkan sanat eserlerini, kamusal alanda etkili bir şekilde görünür kılmaktadır. Berlin duvarında kullanılan graffitilerin çeşitliliği, vurgulu bir atmosfer oluşturmaktadır. Berlin vatandaşlarına ve dünyanın dört bir yanındaki geniş çevrelere yabancı olmamıştır. Kuşkusuz, bu farklı tutumların ardındaki sebep, Berlin Duvarındaki graffitilerin, duvarın anlamını değiştirmeyi amaçlayan güçlü ve sınır tanımayan sembollerle kuşatılmış olması ve onu inşa etmeyi emredenlerin, amaçladıklarından daha farklı ve kökten gelen güçlü mesajlarla çevrelenmesidir. Berlin Duvarı'nın son değişikliği, olumsuz batı etkisine karşı mükemmel bir bariyer görürken, üzerindeki çok sayıdaki duvar sanatı ve graffiti parçası, duvarı bir perdeye dönüştürerek, batı değerlerini, imgelerini ve fikirlerini yansıtmıştır. İrrasyonel sevgi veya küçümseme ile bağlantılı olmadığı, ihlal edici bir tavır ifade etmediği de ortaya çıkmaktadır. Aksine bu büyük ölçüde, bakış açısına bağlıdır ve tartışmaya dahil olanların belirli pozisyonları açısından onay veya red üretir. Aynı zamanda duvar sanatı ve graffiti bu kuralların istisnasını oluşturmaktadır. Dolayısıyla tarihin hatırlattığı ve sabitlediği bu ikonlaşmış duvar, toplumun şekillendirdiği ve duvarın yıkılmasına katkıda bulunan tüm toplumsal ve politik değerler, halkın desteğinden yararlanarak şekillenmiştir diyebiliriz.

Sonuç

Geçmişte yaşanan bu acılar ve sanatın sokağa taşınmasının yanı sıra, savaş enkazından arda kalan tarihsel birikimler, sanat aracılığıyla önemli bir unsur oluşturmaktadır. Berlin Duvarı'nın izlerini en açık biçimde ifade etmek gerekirse, insanların birbiri ile etkileşime geçtiği, ilişki kurup temas ettiği ve insanların ortak paydası, varlığı ile meydana gelen, çatışmalar yaşadığı önemli bir yapıdır. Berlin Duvarı'nın kamusal olarak ikonlaştırılması, mimari, fotografik, görsel medyayı diğer pek

çok medyayla da birleştirmektedir. Bütünüyle ele alındığında Berlin Duvarı, siyasal iletişim bağlamındaki resimsel olguların birçok katmanını gösterme kapasitesine sahiptir. Dolayısıyla belirtmek gerekir ki, Berlin Duvarı sanatın işlevselliğiyle kamusal alanda, siyasal, toplumsal ve ikonik bir tutum sergilemektedir. Yıllarca özgür dünya ile komünist dünya, Batı ile Doğu, en doğrudan Doğu ile Batı Berlin arasındaki bölünmenin sembolünü temsil etmiştir. Fiziksel bir bölücü görevi görmeyen yanı sıra, batı yakasındaki sanatçıların kendilerini ifade etmeleri ve günün politik ve sosyal temaları hakkında yorum yapmaları için bir tuval görevi de görmüştür. Berlin Duvarı'nın izlerine ilişkin kapsamlı durum 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılmasıyla sonuçlansa da sanatsal, sosyal, politik bağlamda topluma yansımaları, hala izlerini korumaktadır.

KAYNAKÇA

- Altıntaş, O. (2012). Birey Toplum İlişkisinde Kent Kültürü, Kamusal Alan ve Onda Şekillenen Sanat Olgusu. *İdil Dergisi*, 67.
- Barnett, A. W. (1984). *Community Murals: the People's Art*. Philadelphia: Art Alliance.
- Brooke, M. A. (2007, Nisan 20). *Mauerkunst, Lebenskunst: An Analysis of the Art on The Berlin Wall*. California, America: Claremont Colleges, Scripps Senior Theses. Paper 4.
- Bülbül, H. (2017). Sanatta özgürleşme ve Yeni İdeoloji Olarak Graffiti. *I. Uluslararası Dil, Sanat ve İktidar Sempozyumu*, (s. 336).
- Çoban, F. (2013). "Riot Is Not Diet": Berlin Örnek Alanında Kadın Graffiticiler. *Fe Dergi*, 76-77-84
- David Ley, R. C. (1974). "Urban Graffiti as Territorial Markers.". *Annals of the Association of American Geographers*, 491.
- Gray, C. (1985). "Report From Berlin: Wall Painters.". *Art in America*, 39-41.
- Ivanova, M. (2013). Graffiti and the Symbolic Dismantling of the Berlin Wall. *Our Europe. Ethnography – Ethnology – Anthropology of Culture*, 145-146.
- Meriç, Ö. (2017). Duvardaki Şen Direniş: Graffiti Başka Bir Dünya Tahayyülü Sunabilir mi? *İntermadia International e- Journal*, 153.
- Miller, I. L. (2002). *Aerosol Kingdom: Subway Painters of New York*. Mississippi: Mississippi University.
- O'doherty, B. (1976). *Inside the White Cube: the Ideology of the Gallery Space*. Santa Monica: The Lapis.

- Pugh, E. (2015). Graffiti and the Critical Power of Urban Space: Gordon Matta-Clark's Made in America and Keith Haring's Berlin Wall Mural. *Space and Culture*, 7-12
- Riviere, M. (2007, Şubat 22). "The Dynamics of a Canvas: Graffiti and Aerosol Art." Public Art Review. California, America: The Libraries of the Claremont Colleges, .
- Rothstein, E. (2009, Nisan 22). *Bir Zamanlar Utanç Vardı*. The Newyork Times: <https://www.nytimes.com/2009/04/23/arts/design/23conn.html?pagewanted=all> adresinden alındı
- Şişman, R. Ş. (2019). Duvar Yazılarındaki Anlam Çeşitliliğine Tematik Yaklaşım (Muş Merkez Örneği. *Folklor/ Edebiyat*, 310.
- Tamer, Ş. (2022). Toplumsal Hafıza Bağlamında Berlin ve Batı Şeria Duvarlarındaki Çizimlerin Politik Okuması. *Tezkire Dergisi*, 80.
- Ünay, H. (2021). *Berlin Duvarı'nın Yıkılışından, Yeni Duvarların İnşasına: Realist Perspektiften, İsrail-Filistin ve Türkiye- Suriye duvarlarının Analizi*. 22. Konya: Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı.

GÖRSEL KAYNAKLAR:

Görsel 1 Doğu Berlin, Fotoğraf Zeynep Tonyalı, 15 Kasım 2015

Görsel 2 Doğu Berlin, Fotoğraf Zeynep Tonyalı, 15 Kasım 2015

Görsel 3 Doğu Berlin, Fotoğraf Zeynep Tonyalı, 15 Kasım 2015

Görsel 4 Doğu Berlin, Fotoğraf Zeynep Tonyalı, 15 Kasım 2015

Görsel 5 Doğu Berlin, Fotoğraf Zeynep Tonyalı, 15 Kasım 2015

Görsel 6 "Berlinsiz Avrupa Olmaz" 1988, The Local aracılığıyla <https://www.thecollector.com/art-on-the-berlin-wall/> Erişim Tarihi: 1.6.2024

Görsel 7 Berlin Duvarı, grafiti. Fotoğraf, Heinz Kuzdas https://www.culturaldiplomacy.org/berlinwall30/index.php?en_exhibition Erişim Tarihi 15.6.2024

ELEKTRONİK KAYNAKLAR:

Elektronik 1 <https://www.thecollector.com/art-on-the-berlin-wall/>